

■ Základní procesy probíhající ve vývoji společnosti od poloviny 19. století mají takovou šíři a hloubku, že musí být zkoumány nejen více obory z oblasti společenských věd, ale že si zkoumání vynucuje i vzájemné optimální propojování metodických i technických přístupů jednotlivých oborů této oblasti. Tato skutečnost se projevuje stále výrazněji v celém světě (jsme dokonce svědky toho, že jedna disciplína chce nahrazovat druhou) a v posledních letech i u nás. Zvyšování vědecké úrovně objektivního zkoumání společenské reality vyžaduje jak analýza vývoje minulých století, tak — stále naléhavěji — i dnešní náročná a složitá současnost.

Vysoké nároky, kladené dnes na vědu, neustálý růst předpokladů pro rozšiřování sféry poznávaného, hromadění vědeckých poznatků a nepředstavitelné množství materiálu — charakteristické právě pro společenské vědy a z nich zejména pro historiografii — nesou s sebou čím dál náročnější požadavky na výzkum, který svými výsledky má vytvářet stále přesnější, objektivnější obraz vývoje společnosti v celé jeho rozmanitosti a složitosti. Požadavek zvědečtění poznávání společenských procesů nese s sebou proto i nutnost hledání a užívání nových pracovních metod, hledání netradičních, nekonvenčních postupů i celkového nového přístupu k výzkumu daného problému. Týká se to jak oblasti společenských věd jako celku, tak každé jednotlivé disciplíny.

Řešení problému jednoho oboru se musí proto opírat — nebo je často přímo podmíněno — znalostmi a poznatky v oborech ostatních. Značně složité jevy společenského života, stejně jako jejich vývoj, vyžadují tedy při zkoumání — jak při rozboru pramenů, tak při interpretaci pramenů — rozvíjení metod i technik výzkumu. Tak se lze přiblížit nejen k analýze jevu samotného, ale i k poznání všech vlivů, které na určité jevy zásadně působí. Jde při tom o dvě stránky této cesty: metodologické ovlivnění vědecké práce, vycházející z teoretické stránky marxistické metodologie, a o novou techniku výzkumu, o nové technické postupy procesu poznání.

Z tohoto aspektu zaměříme pozornost i na historii a sociologii. Častokrát se již poukazovalo na úzké sepětí historiografie s ostatními společenskými vědami, počínaje filosofií a konce ekonomii, i na význam metodologie těchto jednotlivých vědních oborů pro zdokonalování procesu vědeckého poznání v této oblasti badatelského výzkumu. V poslední době soustřeďuje se pozornost v tomto smyslu i na sociologii.

Je proto snad prospěšné zamyslet se, zda se i zde nenaskytují nové badatelské možnosti pro zdokonalení a prohloubení výzkumu a vědeckého poznání,

zejména pokud se týká vývoje novodobé společnosti. Je třeba si také odpovědět na otázku, zda je požadavek aplikace metod vědecké sociologie v historiografii záležitostí přechodného zájmu, nebo nutností pro další rozvoj moderní historické vědy.

V tomto příspěvku k interdisciplinární spolupráci nemůže ovšem jít o analýzu problému sociologie, jejích teoretických, gnoseologických základů a funkce, ale o prostou informaci o některých otázkách a stránkách, jak se dosud s nimi setkáváme při své práci, která by mohla být impulsem k širší diskusi o těchto otázkách. Není proto důvodu se zabývat historickým vývojem sociologie atd., je nutno pouze připomenout její vždycky úzký vztah ke zkoumání vývoje společnosti (na Západě je leckdy pokládána za vědu, která může přímo nahrazovat historii), což vytváří podklad vzájemného vztahu s historií, a snad skutečnost, že již dávno není důvodu stavět proti sobě sociologické principy a konkrétní historická fakta.

Pokud jde o historiky, je to především potřeba neustálé konkretizace pojmů a kategorií, která je vede ke snahám o spolupráci s příslušnými vědními obory, ke snaze obohacovat své badatelské úsilí metodami a postupy ostatních společenských věd, mezi něž patří i sociologie. Na sjezdu historiků v Brně v r. 1966 se však poukázalo, že pro většinu historiků dosud je sociologie zanedbávaný spolupracovník, ačkoli může pomoci při prohlubování pohledu i analýz jednotlivých otázek, při objevování utajených vztahů atd., prostě v úsilí čs. historiografie o podrobnou analýzu vývoje české a slovenské společnosti.

SOCIOLOGIE A VÝZKUM DĚJIN ZEMĚDĚLSTVÍ

To, co platí pro historickou vědu jako celek, platí i pro její jednotlivé úseky. V tomto případě je předmětem zájmu výzkum dějin zemědělství, kde z řady důvodů je otázka historickosociologických aspektů zvlášť aktuální. (V rámci tohoto příspěvku se nelze ovšem dotýkat otázek nutnosti historického přístupu a kritérií v sociologii ani toho, jak se sociologie zajímá o problémy historického vývoje těch otázek, které zkoumá. Také tento vztah má své zásadní oprávnění, neboť i sociologie se sotva může vzdát orientace na historii a hledání historických východisek svých problémů.)

Není sporu o užitečnosti sociologie pro vědecké poznání soudobých společenských jevů. Charakteristické ovšem je, a to je jeden z problémů, na který je třeba upozornit, že o vztahu sociologie a historie, což platí v plné míře právě pro dějiny zemědělství, se mluví především, a někdy výlučně, jen v souvislosti s historií současnosti, a možno-li to tak říci, s historií budoucnosti, (i když není sporu, že sociologie dneška má velkou odpovědnost vůči budoucí historii a úroveň její pracovní metody do velké míry rozhoduje o základní informovanosti budoucích historiků dnešního vývoje). Naproti tomu bývá uváděno, že např. historik 19. stol. a počátku 20. stol. nemá možnost, až na malé výjimky, v tomto směru sociologie využít. (V této souvislosti se nezaujímá stanovisko k obdobím starším. I zde, jak ukazují studie v posledních letech, se využívá podnětů sociologie.) Některé dosavadní zkušenosti však nasvědčují tomu, že je možnost i v těchto obdobích využít podnětů sociologie, a to ve dvou rovinách: v metodologické a v rovině procedur a technik. (Tím není ovšem řečeno, že všechny techniky sociologie jsou pro výzkum dějin zemědělství upotřebitelné.) Je již dostatek příkladů, že tvrzení, která byla dosud v historii formulována v obecné

rovině, se obohatila, doplnila a podepřela sociologickou metodou i v tomto období.

Ve výzkumu v oblasti dějin zemědělství v uvedeném období jde v tomto smyslu zejména o postižení společenských a lidských souvislostí adekvátních především dvěma hlavním faktorům vývoje 19. stol.: vývoji kapitalismu v zemědělství v našich zemích a přeměnám, které přinesla průmyslová revoluce a jejich odrazu v zemědělství, a dále postižení důsledků obou těchto jevů pro společenskou strukturu a společenský pohyb těchto let, v němž vesnice hrála zásadní úlohu. Zatímco faktorům hospodářským, technickým atd. byla věnována pozornost (i zde jsou však mezery), faktorům např. psychologickým, ekonomicko-sociologickým atd. byla dosud věnována pozornost v malé míře, ačkoliv ovlivňují způsob života nejširších mas, životní prostředí, formy společenského života atd. (Docházelo k posunům v motivační struktuře člověka, k modelování nových lidských potřeb, ke změnám v lidských vztazích atd., což se vše výrazně začalo odrážet v ostatních oblastech ekonomického a společenského vývoje.)

Bylo již podotknuto, že není cílem této úvahy řešit otázky vlastní sociologické teorie, jejího možného či oprávněného podílu na vlastním historickém zkoumání jednotlivých problémů či úseků — je známo např., že sociologie se pokouší sama zvládat aktuální témata současných dějin. Ale jde o nadhození otázky rozšíření a prohloubení interpretačních možností, využití technických a analytických nástrojů k postižení určitých jevů a rovnoměrnosti zkoumaných procesů v oblasti dějin zemědělství. Některé dosavadní pokusy se zdají nasvědčovat, že metoda sociologie může pomoci historii v jejím úsilí o rekonstrukci historického procesu, zejména tam, kde jde o převedení obecných otázek do nejkonkrétnější řeči faktů — pokud možno dobře a spolehlivě zjišťovatelných, může pomoci nalézt další ukazatele pro hodnocení jednotlivých jevů atd. Jde tedy o recepci sociologických metod, o určitou sociologickou orientaci v přístupu či způsobu heuristiky, a to tím spíše, že marxistická historiografie našeho období sice obrátila pozornost ke zkoumání nejhlubších zákonitostí historického procesu, ale zůstala při tom poněkud stranou konkrétnost tohoto procesu. Dále jde i o techniku výzkumu, sběru informací či jejich kombinace atd. (Zatímco na Západě možno mluvit leckdy přímo a přetechnizování výzkumu společenských jevů, u nás lze naopak mluvit o nedostatku v tomto směru.)

Jak se dosud projevuje využívání podnětů sociologie v historii nebo přímo na úseku dějin zemědělství v praxi?

Jako příklad lze uvést jednu z mnoha oblastí výzkumu dějin zemědělství. V historické produkci posledních let nalezneme několik studií z oblasti sociálně ekonomické problematiky, které záměrně nebo bez záměru, vedeny pouze snahou autora prohloubit rozbor řešených otázek, přinesly v tomto směru některé podněty metodické i obsahové (Franeš 1961, 1962, 1967, Kmoníček 1957, Kodedová 1965, 1967, Roubíček 1959). K literatuře dřívejší v tomto stručném rozboru nelze přihlídnout. I zde by se ovšem našla řada příkladů, neboť ve třicátých letech 20. stol. a vlastně již dříve se vytvářela nejen v oboru obecných dějin národních, ale i v dějinách zemědělství větev sociologizující historiografie (viz některé studie Taubera, Loma, Kutnara, Gally aj.).

Pokusíme-li se, byť i o stručný rozbor prací uvedených autorů, či spíše o charakteristiku, a shrneme-li získané poznatky, dostaneme určitý přehled o postupu, který v nich byl uplatněn, a který, v některém směru znamená přístup (běžnější dosud spíše v oblasti sociologického či sociologickohistorického zkoumání), jenž umožnil některé nové pohledy i závěry.

Již na první pohled je charakteristické, že všechny uvedené studie jsou z určité oblasti výzkumu, a to z problematiky týkající se námezdní práce v zemědělství a sociálního postavení rolnictva. (Z ostatních oblastí výzkumu se zatím u nás podobné studie málo vyskytly; z toho lze usuzovat, že výše uvedená problematika je

právě pro takový přístup aktuální.) Dále jde převážně o určitou formu zpracování, tj. konkrétní rozbor zkoumaných jevů na jednotlivých panstvích či v určitých oblastech. (S výjimkou práce Fraňka (1967), kde však autor vychází stejně z jednotlivých oblastí, jež dávají možnost zjišťovat specifčnost zkoumané otázky. V této souvislosti je třeba poukázat na další problém, kterým je vztah a syntéza mikrostruktury a makrostruktury.) Týká se to tedy výzkumu v oblasti sociálně ekonomických jevů, převážně zpracovaných formou podrobného, konkrétního rozboru — tedy mikroanalýzy.

Pokud jde o metodu — v souvislosti s cílem tohoto příspěvku — je třeba si všimnout u uvedených studií ani ne toho, jak je proveden rozbor a interpretace pramenů a k jakým závěrům se došlo, jako především kterých pramenů, jakého druhu bylo použito, z jakých hledisek se jich využilo ke zkoumání vytyčených otázek a jaká byla míra úplnosti využití všech informací, které prameny poskytují. Není třeba se zabývat prameny běžně používanými, ale spíše poukázat na ty, jichž se zatím využívá v menší míře nebo vůbec ne. (Týká se to ovšem využívání pro uvedenou tematiku a období, nikoli všeobecně.) Ve studiích nalezneme řadu velmi charakteristických pramenů, např. prakticky dosud v literatuře tohoto druhu nepoužité výsledky sčítání lidu (sčítací operáty), které dávají mnohostranné údaje, stejně jako pro uvedenou tematiku dosud málo využívané matriky (narozených, zemřelých, oddaných), nedocenené statistiky, zprávy úrazových pojišťoven atd.

Jinou oblastí jsou opět některé typy, pro uvedené otázky dosud málo využívaných archivních pramenů, jako např. hospodářské účty, které poskytují nejen číselné údaje k hospodářským otázkám (dosud byly využívány spíše pro ekonomické rozbor), ale četné věcné údaje o charakteru pracovních úkonů, pracovní době, produktivitě práce. Dále jsou to záznamy jednotlivců ať ve mzdových, nebo pracovních výkazech, tzv. „Conduitliste“, čelední a mzdové knížky, čelední a domácí řady jednotlivých velkostatků, šafářské instrukce, kolektivní smlouvy, dále kroniky (školní, farní, obecní, jednotlivých rodin atd.), pamětní knihy, pozůstalosti, soudní odhady, materiál ze soudních řízení. (Např. domácí řady jednotlivých panství jsou důležitým pramenem pro poměry a atmosféru jak na jednotlivých velkostatech, tak celkově v tehdejší době.)

Byly také zpracovány různé ankety, dotazníky, záznamové akce a studovalo se přímo na místě prostředí, v němž např. zemědělské dělnictvo žilo a pracovalo, dále stavební plány a skici obytných domů a domků, tehdejší zařízení bytů atd. Pro výzkum od konce 19. stol. se použilo i rozhovorů s pamětníky formou připravených dotazů a využilo se i řady dalších pramenů, které poskytují údaje, jež zahrnujeme obecně do pojmu „každodennosti“. Jak je vidět, je to celé bohatství zdrojů, z kterých lze čerpat poučení pro objasnění mnoha, dosud opomíjených otázek v uvedené problematice, ze kterých však již dávno čerpaly sociologické studie, rozbor, ankety atd.

Při rozboru citovaných studií se ukázalo, že tyto i ostatní podobné prameny daly předpoklady k výzkumu konkrétních sociálních jevů, k objektivnějšímu postižení dynamiky a rovnoměrnosti či nerovnoměrnosti zkoumaných procesů, v nejednom případě i k novému pohledu na otázky již dříve zkoumané či upozornily na zcela nové jevy a souvislosti, nebo vyvolaly alespoň podněty k zamyšlení nad konkrétními příčinami různých sociálních jevů a procesů.

Uvedené prameny poskytly buď samy, nebo ve vhodné kombinaci s ostatními typy pramenů, podklady — při jejich využívání a propojování určitým způsobem — pro rozbor některých společenských důsledků ekonomických, výrobních a technických procesů na vesnici, při rozboru určitých základních změn a jejich souvislostí v sociální struktuře společnosti, zejména v uzlových bodech jejích historických přeměn (např. r. 1848, krize v 70. letech atd., které způsobily sociální pohyb na vesnici, byly příčinou dělby práce atd.). Tak byla rozšířena a doplněna základna pramenů pro nesmírně složitou oblast sociální problematiky venkova a zemědělství, pro rozbor sociálních vztahů a organizace

vztahů mezi lidmi, pro pochopení společenské motivace určitých jevů a procesů a uplatnění přehlíženého lidského faktoru v zemědělské výrobě i změn postavení člověka jak na vesnici, tak zásadně. Právě problém subjektivních činitelů a jejich úlohy ve společenském vývoji nelze z hlediska dalšího rozvoje marxistické historiografie trvale pomíjet. Jednotlivé druhy pramenů měly své místo také při stanovení typů výrobních vztahů v zemědělské výrobě i při objasňování důsledků industrializace na sociální strukturu a kvalifikaci pracovních sil v zemědělství, vlivu nové organizace práce atd.

Ve studiích se uplatnily za pomoci uvedených pramenů a zvoleného postupu práce nejen otázky, jako je rozbor postavení, používání a přesunů pracovních sil v určitém typu zemědělského závodu, sociální diferenciace na vesnici, ale i takoví činitelé jako vztah a důsledky charakteru a řízení zemědělského závodu na postavení zemědělského dělnictva. Dále se uplatnily vztahy zemědělského podnikatele a námezdních pracovních sil, souvislost organizace práce s otázkami pracovních sil v zemědělské velkovýrobě a malovýrobě, význam různých institucí (z nichž mnohé byly feudálními přežitky) a jejich vazby na subjekty i jednotlivé sociální skupiny atd. Nezůstaly stranou ani procesy vzestupu sociálního a třídního vědomí a s tím související postupné sjednocovací snahy a sepětí s dělnickou třídou a jejími zápasy.

Pozornost mohla být zaměřena — i když mnohde nemohlo zatím jít o víc než o podnět, upozornění — na celou mnohotvárnou a složitou sféru sociálních skutečností. Jsou to materiální i ostatní stránky životní úrovně zemědělského dělnictva i rolnictva — mzdy, sociální zabezpečení, bydlení, výživa, zdravotní stav, rodinné poměry, postavení ženy, výchova dětí, otázky mládeže, morální a citový vývoj, hospodářský a sociální vzestup, růst nároků na úroveň vzdělání, kvalifikace, participace zemědělského dělnictva a rolnictva na současném technickém vývoji a na některé další konkrétní sociální jevy.

Jak je vidět, bylo v uvedených studiích použito četných údajů (nebo byly alespoň dotčeny) jež slouží historickosociologickému přístupu k řadě jevů ve zkoumaných oblastech, což v každém případě bylo pro zkoumání přínosem.

Daleko více příkladů pro historickosociologický přístup při zkoumání jednotlivých otázek z oblasti dějin zemědělství by se našlo v zahraniční historické produkci, kde je jim věnováno mnohem více pozornosti. Z posledních let je jako příklad možno uvést studii Musiata (1964), kde je shromážděn a zpracován materiál získaný šetřením z aspektu sociálně ekonomického, historického i etnického, většíou empiricky, osobními šetřeními, dotazy, záznamy atd. Tato materiálová báze spolu s historickosociologickou metodou dává pozoruhodné výsledky. Zajímavá v tomto směru je studie Zöllera (1964) i Boeslera (1964), v níž autor poukazuje na místo zemědělského dělníka ve společnosti, na změny jeho postavení jako součásti procesu změn postihujících celou společnost, atd. Na základě průzkumů je převážně založena práce autorů von Tschirsky, Mayer, Krüger (1963). Četné metodické podněty nalezneme i ve fundované analýze metodicky i věcně složité otázky postavení zemědělského dělnictva, v monografii Warkoczewského (1965). Velmi cenné podněty nalezneme i v pracích starších (např. Bouché 1913, Régnier 1924, Pourrat 1941 atd.). Velmi podnětné jsou také studie Afimova (1956 a 1962), dále Porického (1960) i další sovětské práce.

Možno říci, že tyto i výše uvedené studie, každá svým způsobem, podávají rozbor základních pracovních a životních podmínek zemědělského dělnictva či rolnictva, jejich společenské začlenění atd. v daném období, na podkladě určitých typů pramenů a určitého pracovního postupu, které umožňují systematickou konkrétní analýzu na rozdíl od ostatní literatury, která šla spíše jen cestou zevšeobecnování. (Neznamená to ovšem, že v těchto studiích by nemohly

být některé nedostatky. Bylo již upozorněno, že nejde o jejich celkové hodnocení).

Všechny tyto podrobně zkoumané jevy jsou nutné k tomu, aby naše dosavadní celkové představy o jednotlivých otázkách (komplex aspektů zemědělské otázky, problematika postavení dělnické třídy a jejího složení, změny ve struktuře naší společnosti v jednotlivých obdobích, atd.) se staly přesnějšími a mnohostranějšími, a aby se z rozborů nevytrácela živá, proměnlivá a často rozporná společenská realita. Právě rozsáhlý faktický materiál a určité metodické postupy při jeho zpracování mohou pomoci v rozšíření dosavadních znalostí, v podání obrazu konkrétních skutečností ve více rovinách, a tím spíše postihnout dynamiku vývoje, i pochopit různé odlišnosti a nuance a mohou být tak zárukou, že nebude podáván schematický jednotvárný obraz vývoje jednotlivých úseků v oblasti dějin zemědělství.

Z Á V Ě R

Stručný rozbor uvedených studií i ostatní zkušenosti dávají možnost zaujmout kladné stanovisko k názoru uvedenému v úvodu, že sociologie může v historickém výzkumu v oblasti dějin zemědělství pomoci při prohlubování pohledu na jednotlivé otázky, při zkvalitňování analýz těchto otázek a hledání jemnějších metod analýzy, při objevování utajených vztahů atd.

Dosavadní zkušenosti zdají se tedy nasvědčovat tomu, že zkoumání v oblasti dějin zemědělství — stejně jako zkoumání zákonitostí společenského vývoje vůbec bylo ochuzováno tím, že sociologie byla zanedbávána. Ukazuje se, že marxistická sociologie může nejen obohatit a prohloubit toto zkoumání, ale při stále složitějším a náročnějším vědeckém výzkumu doplnit mezery a schémata, která se dosud stále objevovala. Zejména pak se sociologické, metodické aspekty postrádaly při výzkumu konkrétních sociálních jevů, jejichž studium dosavadním způsobem, zejména při nedostatku pramenů a údajů běžně používaných, nebylo v některých případech realizovatelné vůbec. Zkoumáním historické reality sociologickými metodami a technikami se často získá mnohostranější pohled na jednotlivé otázky a možnost převést obecné otázky do nejkonkrétnější řeči faktů lépe a spolehlivěji zjišťovatelných. To vše je tím důležitější, že výzkum v oblasti zemědělství je daleko složitější než např. v průmyslu. V zemědělství jde o jednotlivé celky, kde nelze tak jako v průmyslu např. používat průměru, jde také o složku roztržitější, ovlivňovanou nejrůznějšími faktory více než průmysl.

Ne poslední v řadě zůstává i celá soustava techniky výzkumu, sběru informací a jejich zpracování, kde právě přístup sociologie je velmi podnětný. Na některé z nich bylo poukázáno. Tento úsek techniky výzkumu je však tak obšírný, že by vyžadoval samostatného zpracování.

Výzkum vývoje zemědělství a s ním souvisejících problémů společenského dosahu vyžaduje tedy seznámit se a osvojit si výsledky práce sociologů, neboť historik bude v řadě případů nucen určitě jevy těmito metodami zkoumat. Zdá se, že sociologické metody jsou zřejmě také předpokladem pro úspěšné zpracování určitých typů studií jak co do obsahu (např. velká oblast sociální problematiky), tak co do formy (např. mikroanalýz, po kterých se dnes volá). Dosavadní výsledky však svědčí o tom, že u nás jde teprve o počátky této spolupráce, která by mohla být velmi plodnou. Otázky metody jsou však zatím

nastiňovány většinou v obecných rovinách, ačkoli k vlastní konkretizaci by mohla sociologie a tzv. agrární sociologie (sociologie zemědělství) mnoho přispět.

Ze všech uvedených důvodů dá se soudit, že přibývá těch, kteří pokládají za nutné využít pro historii podnětů a metod, které sociologie poskytuje. Zvláště to platí pro některé okruhy a úseky a jedním z nich jsou i dějiny zemědělství. Zůstávají zde však některé problémy, kterým by bylo třeba věnovat pozornost. Například: je vklad sociologie při zpracování dějin vesnice a zemědělství pouze v oblasti techniky a postupů, či jde o něco více? (Teoretický přínos.) Nebo: jaké jsou vztahy mezi tzv. „agrární sociologií“ a dějinami zemědělství a jejich jednotlivých úseků? Poukazuje se také na to, že metoda v oblasti výzkumu dějin zemědělství se v některém ohledu podstatně liší od charakteru historického výzkumu, např. v průmyslu. Jak diferencují metody sociologie tyto oblasti? Existují i problémy další. (Nejde ovšem o problémy, kterými se zabýváme jen u nás. Těmito otázkami se zabýval např. i Haushofer [1966]. Setkáváme se s nimi v poslední době i na diskusích v SSSR — viz diskuse ve Voprosy istorie — a jinde. Bylo by ovšem zapotřebí diskuse k těmto otázkám nejen sledovat, ale v plné míře se jich i účastnit.)

Zaměření vážné pozornosti k těmto otázkám bylo by jistě ku prospěchu věci. Cesta ke komplexnímu úspěšnému výzkumu musí vycházet i v dějinách zemědělství nejen ze skutečně vědeckých, teoretických základů, ale i z metodických předpokladů jsoucích na požadované úrovni, ať již se výzkum zabývá minulostí či dneškem. Neboť koho zajímá, kam zemědělství spěje dnes a zítra, musí nutně znát, odkud vycházelo včera a v dobách předchozích.

Došlo dne 6. 3. 1967

Literatura

1. AFIMOV, A. M.: Seľskoje chozjajstvo Rossiji v gody pervoj mirovoj vojny. Moskva, 1956. — 2. AFIMOV, A. M.: Rossijskaja derevnja v gody pervoj mirovoj vojny. Moskva, 1962. — 3. BOESLER, M.: Landarbeiter im Fruktionswandel der Landwirtschaft. = In: Landwirtschaft und ländliche Gesellschaft in Geschichte und Gegenwart. Hannover, 1964. — 4. BOUCHÉ, B.: Les ouvriers agricoles en Belgique. Brusel, Lipsko, 1913. — 5. FRANĚK, R.: Mzdové poměry zemědělského dělnictva na třeboňském panství knížete Schwarzenberga v letech 1890-1914. = In: Jihočeský sborník historický, 30, 1961 : 53. — 6. FRANĚK, R.: K otázce třídní diferenciace rolnictva. = In: Jihočeský sborník historický, 31, 1962 : 154. — 7. FRANĚK, R.: Některé problémy sociálního postavení rolnictva v Čechách na konci 19. a počátkem 20. stol. = In: Rozpravy ČSA, Praha, 1967. — 8. HAUSHOFER, H.: Die Probleme der Agrarsoziologie in der Geschichte der deutschen Agrarpolitik. Gesellschaft für Agrargeschichte, zasedání v Bad Ems, červen 1966. — 9. JOVČUK, M. T. - OSIPOV, G. V.: O niektorých teoretických princípoch, problémoch a metodách sociologických výskumov = „Otázky marxistické filosofie“, 18, 1963, 2 : 123-135. — 10. KLOFÁČ, J. - TLUSTÝ, V.: Soudobá sociologie I. Praha, 1965. — 11. KMONÍČEK, L.: Námezdní práce na zlonickém velkostatku před a po roce 1848. = In: Sborník archivních prací, 7, 1957, 2 : 55. — 12. KODEDOVÁ, O.: Zemědělský proletariát na dvoře Nižbor (1880-1890). = „ČsČH“, 13, 1965, 5 : 731. — 13. KODEDOVÁ, O.: Postavení zemědělského proletariátu v Čechách koncem 19. stol. = In: Rozpravy ČSA, 1967. — 14. MUSIAT, S.: Zur Lebensweise des landwirtschaftlichen Gesindes in der Oberlausitz. Budyšin, 1964. — 15. PARSONS, T.: Soziologische Theorie. Berlin, 1964. — 16. PORICKIJ, A.: Pobyt silskogospodarskich robotnikov pivdnja Ukrajiny kincja XIX. - počátky XX. st. Kijev, 1960. — 17. POURRAT, H.: L'homme à la bêche. Histoire du paysan. Paris, 1941. — 18. RÉGNIER, P.: L'ouvrier agricole. Paris, 1924. — 19. ROUBÍČEK, J.: Zemědělské dělnictvo a čeled na Kladensku ve druhé polovině 19. století a na začátku 20. století. = In: Středočeský sborník historický, 1959, 3 : 131. — 20. SZCEPAŃSKI, J.: Sociologia. Rozwój problematyki i metod. Warszawa, 1964. — 21. SZOSTKIEWICZ, S.: Sociologický výzkum. Procedury a techniky. Bratislava, 1964. — 22. TSCHIRSKY von, O. - MAYER, F. - KRÜGER, F.: Kinder-

arbeit auf dem Lande. Hannover, 1963. — 23. WARKOCZEWSKI, S.: Położenie rolników rolnych w Wielkopolsce w latach 1929-1939. Warszawa, 1965. — 24. ZÖLLER, D.: Landwirtschaftliche Sozialpolitik unter dem Einfluß zunehmender Industrialisierung. = In: Landwirtschaft und ländliche Gesellschaft in Geschichte und Gegenwart. Hannover, 1964.

К вопросам метода исследования истории сельского хозяйства (история и социология)

Основные процессы, протекающие в развитии общества с половины 19 века настолько широки и глубоки, что их нужно исследовать не только рядом общественных наук, но что исследование требует также взаимное увязание методических и технических подходов. Все более высокие требования относительно исследования касаются как всей области общественных наук, так и отдельных дисциплин, в данном случае истории, причем как целого так и ее отдельных участков, включая историю сельского хозяйства. С указанной точки зрения следует направить внимание на связь истории и социологии и подумать о том, нет ли здесь новых возможностей исследования.

Существующий опыт свидетельствует о том, что в истории сельского хозяйства, в особенности с определенных областей, можно использовать идеи социологии, причем как в методологическом отношении, так и в отношении процедур и техник. В качестве примера может послужить несколько работ по исторической продукции за последние годы в ЧССР и за рубежом. Их анализ с указанной точки зрения свидетельствует о том, что использование идей социологии расширило и углубило возможности интерпретации в ходе анализа ряда явлений и объяснения исследуемых процессов. Характерно, что в указанных работах вопрос касается исследования в области социально-экономических явлений, разработанных преимущественно в форме подробного, конкретного анализа — микроанализа.

Contribution to the Problem of the Method of Research into the History of Agriculture (History and Sociology)

The elementary processes which have been taking place in the development of society since the middle of the nineteenth century have attained a noteworthy breadth and depth. As a consequence not only does their probing call for the participation of several branches from the province of social sciences, but, in addition, such probing also demands a mutual gearing of the methodical and technical approaches. The ever more exacting demands on research concern on the one hand the province of social sciences in its entirety, and on the other hand also single disciplines — in our case the history, both as a whole and its individual sectors, including the history of agriculture. From this angle we must focus our attention on the relationship between history and sociology, and undertake a search for new possibilities potentially open to research.

The experiences hitherto collected suggest that to the history of agriculture, in particular to certain sectors, sociology may provide stimuli, both in the sphere of methodology and in procedures and techniques. This is exemplified by several studies from the production of historical works in recent years, both in Czechoslovakia and abroad. Their analysis from the above viewpoint bears testimony to the fact that the use of stimuli given by sociology has extended and deepened the possibilities of interpretation in the analysis of numbers of phenomena, as well as in keeping track of the processes under investigation. It is characteristic of the situation that in the case of the said studies we are confronted with research in the province of socio-economic phenomena, most of which have been developed in the form of a detailed, specific analysis, i. e. by means of microanalysis.

Adresa autora:

Dr. Oldřiška Kodedová, Historický ústav ČSAV, Praha 1, Jiřská 3
